

1. Kodolányi János 1943 legelején kezdte el írni azokat a finnországi élményeit felidéző emlékezéseit, melyek között Arvi Järventausta – abban az időben hazájában és Magyarországon egyaránt népszerű író – teremtett kapcsolatot. A visszatekintés egyes, már elkészült részleteit folyamatosan közölte a Sorsunk folyóirat, s még ugyanebben az évben kötetben is közzétette két másik írásával együtt *Arvi Järventausta és egyéb emlékek* címmel.¹ Korábbi finn tárgyú cikkeit, jegyzeteit ciklusokba rendezte, és először egy-egy kötetben jelentette meg, melyek a *Suomi a csend országa*, illetve *Suomi titka* címet kapták,² majd *Suomi* cím alatt összevonva még két alkalommal adta közre őket.³ Az *Arvi Järventausta és egyéb emlékek* azonban csak egyszer jelent meg kötetben. Szemlélete és egyes kitételei – a finn–orosz, illetve a finn–szovjet kapcsolatok megítélése, a korabeli sajtóviszonyok ábrázolása, egyes közéleti személyiségekről alkotott véleménye – miatt, akárcsak a *Suomi titka*, nem volt közzétehető a szovjet megszállást követő évtizedekben. Kodolányi korábbi finn tárgyú írásai elsősorban tudósítások; az író felfedezéseit, rácsodálkozásait osztotta meg olvasóival. Olvasva őket érezni a szavak mögött az élmény közvetlenségének melegét. Míg azokban a személyes események általánosabb reflexiók kiindulópontjai lettek, addig Järventausra emlékezve az egyéni történetek – melyekre egy kesernyész regénialát nézve távlatából tekintett – meghatározóvá váltak. A kézirat lezárásakor, 1943. április 6-án Järventausta már majd négy éve halott volt. Az emlékezés apropója, hogy Kodolányi ekkor fordította a finn író első regényét, melynek címe *Risti ja noitarumpu*, magyarul *Kereszt és varázsdob*.⁴ Järventausta egy másik regénye, a *Taivaallinen puuseppä A mennyei mester* címmel látott napvilágot 1944-ben, szintén az ő fordításában.⁵ Kodolányi ekkori munkásságának több más finn vonatkozása is volt. Az előző évben, 1942-ben jelent meg Aleksis Kivi *Hét testvér* című klasszikus regényének tőle

¹ KODOLÁNYI János, *Arvi Järventausta és egyéb emlékek*, Sorsunk, 1943, 2. sz., 89–94; 3. sz., 187–193; 4. sz., 277–283; 5. sz., 379–388; 6. sz., 450–462; ua. = K. J., *Zárt tárgyalás*, Bp., Turul, 1943. A könyv ma már szinte hozzáférhetetlen. Közkönyvtárakból bevonták. Az itt szereplő írások sorrendben: *Zárt tárgyalás* (5–49), *Márai és a kultúra* (51–80), *Arvi Järventausta és egyéb emlékek* (81–170).

² KODOLÁNYI János, *Suomi a csend országa: Útirajz*, Bp., Cserépfalvi, 1937; második kiadása: K. J., *A csend országa: Finnországi élmények*, illusztr. Fáy Dezső, Bp., Stádium, 1942 (Nemzeti Könyvtár, 83–84). – K. J., *Suomi titka*, Bp., Magyar Élet, 1939.

³ KODOLÁNYI János, *Suomi*, Bp., Turul, 1942; ua., Bp., Magyar Élet, 1944.

⁴ ARVI JÄRVENTAUSTA, *Kereszt és varázsdob*, Bp., Turul, 1943.

⁵ ARVI JÄRVENTAUSTA, *A mennyei mester*, Bp., Turul, 1944.

származó fordítása,⁶ 1943-ban Eino Leino verseit magyarította, ekkor adta ki újból két korábbi finnországi úti jegyzeteit tartalmazó könyvét, összevonva, *Suomi* címmel, és a következő évben, 1944-ben állította össze Képes Gézával a finn irodalmat bemutató *Északi csillagok* című antológiát.⁷

Arvi Järventaus leginkább mint a Lappföld erőteljesen romantikus ábrázolója vált ismertté.⁸ Írói működését első regényének megjelenésétől, 1916-tól számítják. A *Kereszt és varázsdob* is lappföldi környezetben játszódik, főhőse egy 1600-ban Enontekiöben élt lelkész elődje, Olaus Sirma. Ebben a művében romantikus pátosszal ábrázolta a hatalmas erdőségben élő lelképásztornak a küzdelmét Paulus-Jounival, az utolsó lapp táltossal, illetve Sirma harcát a pogány varázslással szemben. Lappföld finn, norvég vagy svéd népi elbeszéléseinek és hiedelmeinek sajátos világa elevenedik meg *Maan hiljaiset* (*A föld szóltan fiai*) című regényében is. Ebben a művében kiemelkedő az ottani táj évszakainak valóságúen szuggesztív megjelenítése.

Järventaus első ízben az 1928-as finnugor kongresszus idején került közelebbi kapcsolatba Magyarországgal, a magyar emberekkel.⁹ Larin-Kyösti kezdeményezésére döntött úgy feleségével együtt, hogy Magyarországra is kiterjeszti európai körútját. Järventaus számára nagy élmény volt ez a magyarországi utazás. Erről több levele is tanúskodik. Viljo Tervonen szerint alapjában véve romantikus alkata predesztinálta arra, hogy lelkében abszolutizálja az 1928 nyarán, a néprokonságot ünneplő Magyarországon szerzett benyomásait.¹⁰ Feltehetőleg első magyar tárgyú versét is erről a kultúrkongresszusról hazatérőben írta Bécsben, melynek a címe: *Tervehdys Unkarin kansalle* (magyarul: *Üdvözlét a magyar népnek*).¹¹ A kongresszus alkalmával számos ismerőst szerzett. Néhányan később jelentős szerepet játszottak magyar tárgyú regényeinek megszületésében. E szempontból volt fontos barátsága Kisfaludy Jánossal, egy hódmezővásárhelyi banktisztviselővel vagy a helsinki egyetem magyar lektorával, dr. Weöres Gyulával.

⁶ Aleksis KIVI, *Hét testvér*, Bp., Stádium, [1942]. A későbbi kiadások RÁCZ István fordításában tették közzé a regényt *A hét testvér* címmel. (Rácz fordításának első kiadása: Bp., Új Magyar Kiadó, 1955.)

⁷ *Északi csillagok: Finn rokonaink költészete*, szerkesztette és magyarázatokkal ellátta KODOLÁNYI János, KÉPES Géza, Nemzeti Könyvtár, VI. évf., 118–119. sz. (a megjelenés időpontja: 1944. február 26.). Ebben az antológiában jelentek meg Kodolányi említett Eino Leino-fordításai.

⁸ Heikki Arvi Järventaus, Ockenström (családi név 1903-ig) (Oulu, 1883. december 17.–Hartola, 1939. június 5.): író, költő. 1908-tól evangélikus lelkész. A hallei egyetemen folytatott tanulmányokat. 1910–1916-ban a lappföldi Enontekiö káplánja, majd 1918–1923-ban Sodankyläben lelkész. Később Tuusulában töltötte be a káplán tiszttét, egy ideig hitoktatóként is működött Keravában. Több tanulmányutat tett Magyarországra. Életének utolsó évében jelent meg a látogatásai során fogant útirajza. Munkásságát Magyarországon Weöres Gyula, Virányi Elemér, Bán Aladár, Tauszig Mária, Féja Géza, Szász Levente értékelte. Lásd róla: *A finnugor népek irodalmának bibliográfiája*, Bp., Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1975, 97–100.

⁹ Az 1920-as években a finnugor tudományokkal foglalkozó vagy azok iránt érdeklődő finn, észti és magyar kutatók, tanárok részvételével kezdődött meg a finnugor kongresszusok szervezése, amelyek közül az elsőt 1921-ben Helsinkiben, a másodikat 1924-ben Tallinnban, a harmadikat 1928-ban Budapesten rendezték meg.

¹⁰ Viljo TERVONEN, *Arvi Järventaus és Magyarország* = Viljo TERVONEN *Válogatott írásai a finn-magyar kulturális kapcsolatokról*, Bp., Magyar–Finn Társaság, 1996, 36–44.

¹¹ Megjelent BÁN Aladár fordításában, Turán, 1931, 26–27.

Leginkább a magyar történelem tett Järventausra mély hatást. A finnugor rokonsághoz való tartozásról – mint Tervonen megállapította – aligha lehettek mélyebb ismeretei.¹² Irodalmi élményei is közrejátszhattak abban, hogy Magyarország lassan második otthonává vált. Järventaus volt a szerzője az első olyan finn szépirodalmi alkotásnak, melynek témája teljesen magyar. Ez a munkája a *Maahantulo* (magyarul: *Honfoglalás*) című regény, mely képet ad szerzőjének a közös finn–magyar gyökerekről kialakított romantikus elképzeléséről. A regény egyik főhőse a finn Tarkkanen, aki Bizáncból Árpád népéhez kerül, és a rokonoknak bizonyuló magyarokba beolvadva Tárkánnyá válik. E regényben önmagát is megmintázta: a csendes, álmodozó, elmélkedésre hajlamos Szeményiben a lelkész Järventausra ismerni rá. Ez a mű a finn író későbbi regénytrilógiájának első könyve lett. A művet láthatólag elmélyült tanulmányok előzték meg. A nyelvrokonság taglalása a Horger Antal által adott felvilágosításokon és ismeretanyagon alapul. A mű magyar recensensei szerint Järventaus hitelesen, a tudomány feltevéseinek megfelelően írta le a magyar szokásokat, hiedelmeket, népi történeteket. A *Maahantulo* megjelenését nem sokkal másik magyar tárgyú regényének megjelenése követte 1932-ben. Ez a *Savuava maa* (magyarul: *Füstölő föld*). Ebben a mohácsi tragédiához vezető utat és Magyarország mohácsi csata utáni helyzetét ábrázolta Järventaus. A harmadik magyar tárgyú regény, a *Sydenpolttajat* (magyarul: *Szénégetők*) a Rákóczi-szabadságharc idejében játszódik. A regénytrilógia egyes darabjait az köti össze, hogy hősei ugyanabból a Tárkánycsaládból származnak, melynek őse Árpád idején a magyarokhoz csatlakozott. E trilógia egyik célja az volt, hogy képet nyújtson a finn olvasók számára a magyar történelemről, a magyar népről, nem kis mértékben a néprokonsági eszme nevében. A Järventaus életművét értékelők között voltak, akik úgy tartották: életművében megtorpanást jelentenek ezek a magyar tárgyú regények; jellemábrázolásban, korfestő képességben elmaradnak egyéb munkáitól. Az irányában sok tekintetben elfogult méltatója és fordítója, Kodolányi szerint is: „magyar tárgyú regényeit a közönség szívesen fogadta ugyan, de nem mondhatók olyan értékesnek, mint a másikai”; „Ezeknek másféle jelentőségük van.”¹³

2. Kodolányi János Arvi Järventaut első finnországi útja alkalmával, 1936 augusztusának második felében ismerte meg Helsinkiben, három évvel Järventaus halála előtt. Ekkor a finn író ötvenhárom, ő harminchét éves volt. Így írt e finn utazásáról, akkori önmagáról, az új élmények kiváltotta elragadtatottság érzéséről: „Akkor, 1936 nyarán, első találkozásom meghatott örömét éltem Suomival, harminchét éves fővel is szinte kamaszon, rajongón, egyetlen lelkendezésben és ragyogásban, szerelmes kitárulkozásban s föloldódva nehéz életem minden nyűge, keserősége, csalódottsága alól. A hajdani pécsváradi kisfiú voltam akkor, ugyanaz, aki az orgonabokrok árnyékában hallgatta a méhek döngését, a fecskefarkú lepkék halk surrogását, bámulta a végtelen égbolt kékjét, s Istenről és a létezés titokzatosságáról álmodozott valami félelmetes, hatalmas boldogságban. Ugyanaz, aki megfoghatatlanul sóvárgott elveszett anyja után, – de mintha azt az

¹² TERVONEN, i. m.

¹³ KODOLÁNYI János, *Arvi Järventaus és egyéb emlékek* = K. J., *Zárt tárgyalás*, Bp., Turul, 1943, 169.

eltűnt, elveszett édesanyát, akit ismeretlen erők ragadtak el egyik napról a másikra melőle, most zokogó nevetéssel megtalálta volna. A finn égbolton úszó ezüstös felhők, a végtelenbe kanyargó sima utak, a mindenütt föl villanó tavak és 'lampik', a szikrázó tenger s az illatozó fenyvesek, a vörös sziklákon habzó hullámtörés meg a húsvörös zelnicefűrtők csodálatos, először látott világa volt az. Életem legszebb pillanatában találkoztunk.”¹⁴

Rögtön, az első találkozásukkor kialakult későbbi együttléteik alapvető tónusa, hangneme, módja. „Egy cseppet sem viselkedtünk egymás iránt az új ismerősök tartózkodásával vagy hűvösségével” – emlékezett Kodolányi. Järventaus a fiatal magyar író kalauza, vendéglátója, személyes ismeretségeinek kialakításában segítője volt. Järventaus és az első finnországi tartózkodás élménye egymástól elválaszthatatlanul tartozott össze emlékezetében.

A finn író ekkor már a Petőfi Társaság tiszteleti tagja volt. Ebben az évben tüntették ki a magyar érdemrend csillagos középkeresztjével, és ekkor fejezte be magyar tárgyú regénytrilógiájának harmadik darabját. Kodolányi ilyennek látta ekkor Järventaut: „Szeretném tárgyilagosan leírni őt, ahogy a Torni-szállóban bekopogtatott hozzám 1936 augusztusának második felében, egy napsugaras délelőtt. Termete közepes, vállas, arca lapptípusú, borotvált, arccsontjai szélesek, szeme kissé ferdén metszett, kicsiny és világos színű, homloka magas volt. Erőtelmesnek látszott, valójában azonban kényes, törekény szervezet volt az övé. Ruhája igen egyszerű, majdnem hanyag. Kezében ezüstfejtű kicsiny pásztorbotot tartott, olyat, amelyet a juhászaink használnak. Széles tömpe orrán csipetűt viselt. Szerényen, de hangosan örvendező köszöntéssel lépett be, hosszan szorongatta a kezemet, paraszti gyanakvással vizsgált éles szeme sarkából s többször is elégedetten dörögte a svéd–finn helyeslő szót: *joo... jo...* Szokása volt ez, ha töprengett.”¹⁵ Az emlékezés másik helyén így jelenik meg: „Valósággal 'kuruc'-nak tartotta magát. S igen érdekes, e világlátott, tanult író, ez az evangélikus pap, mélységes meggyőződéssel hitte s vallotta, hogy ő, egy korábbi életében, magyar volt. Szentül hitte s vallotta, hogy együtt lépte át a Kárpátokat Árpáddal, együtt harcolt Rákóczival az osztrákok ellen s most, hogy finnek született, kötelessége a két – nem is rokon, hanem – azonos nép barátságán, szoros lelki kapcsolatain munkálkodni. Hazája Suomi, mert hiszen finnek született, de a másik, a régebbi, eredeti hazája Magyarország, hiszen korábbi életeit magyarként élte.”¹⁶

Järventaus rögtön megismerkedésük után aktívan közreműködött Kodolányi finn kapcsolatainak megteremtésében. Beszélt Kodolányi érdekében az Uusi Suomi főszerkesztőjével, és nem sokkal később Kodolányi már áttekintő cikket adott a lapnak az újabb magyar irodalomról. Järventaus elvitte új barátját a tekintélyes Werner–Söderström kiadóvállalat vezérigazgatójához, Jänttihez, a belügyminiszteren keresztül vasúti szabadjegyet szerzett számára, és meglátogatták a költő Koskenniemit. Közös utakat, programo-

¹⁴ Uo., 82.

¹⁵ Uo., 83.

¹⁶ Uo., 89.

kat terveztek, de az együtt töltött időt félbeszakította Järventauss roszulléte. Egy Karjaaniba és Tornioiba tervezett közös utazásuk Järventauss szívrohama miatt hiúsult meg.

Az 1936 szeptemberébe nyúló finnországi tartózkodásnak sok momentumáról beszámolt Kodolányi ebben az emlékezésében, míg korábbi finn tárgyú írásaiban ennek az időszaknak a személyes vonatkozású eseményeit kevésbé érintette. Azokról szólt, akikkel ekkor ismerkedett meg. Külön meg kell említenünk egy Finnországban élő magyar származású festőt, akit Kodolányi csak „M. J.” monogrammal jelölt. A művész a kettejük közötti, barátinak induló kapcsolatnak hátat fordítva ellensége lett, és egy ideig sok tekintetben befolyásolta Kodolányi helyzetét, megítélését Finnországban. Eredeti neve Miklós Nándor József.¹⁷ Miklós ekkoriban kapott megbízást a Helsinkiben található magyar étterem falfestményeinek elkészítésére. A Szovjetunióval szembeni 1939–40-es téli háború idején magyar önkénteseket toborzott. Finnországban letelepedvén a Nándor Mikola nevet használta. Kodolányi Järventauss tanácsára kereste fel dr. Weöres Gyulának, a helsinki egyetem magyar lektorának társaságában. Mikola akkor a Finn–Magyar Társaság titkára volt. Kodolányi a művész egyéniségét rokonszenvesnek találta, és „finomtonusú képei s különösen arképei tetszettek” neki.¹⁸ E találkozás alkalmával kötetlen hangvételű beszélgetés alakult ki közöttük, melynek során szóba került a magyar földkérdés, a spanyol polgárháború és sok más aktuális politikai probléma is.

A viszony kettejük között azután romlott meg, hogy Kodolányi – már hazaérkezése után – megírta egy külügyi tisztviselőnek a svéd kérdésről kifejtett nézeteit. „Hazautazásom előtt tekintélyes finn barátaim erősen panaszkodtak egyik diplomatánk viselkedésére. Kértek, minden eszközzel hassak oda, hogy a diplomatát kicseréljék, éppen a finn–magyar baráti kapcsolatok érdekében. Én azután itthon megírtam azt a beszélgetést, amit a diplomatával a svéd kérdésről folytattam. Erre kitört a botrány. Kellemetlen bonyodalmak keletkeztek itthon is, Helsinkiben is. Cikkemet nem voltam hajlandó visszavonni. A finnek egy része úgy gondolkozott, hogy ravasz ember ez az író, hiába, mégis csak idegen, nem hiszünk neki. Bizonyára a saját nézeteit adta a másnak a szájába, hogy őt meg ne foghassuk. Ekkor nyilatkoztam, hogy a közölt nézetekkel nem azonosítom magamat. Kormányunk azonban jónak látta a diplomata kicserélését, hiszen panasz volt már ellene éppen elegendő. Visszahívták. De kitűnt, hogy a festő életre halálra híve. Termé-

¹⁷ Nándor Mikola 1911. november 27-én született Budapesten. Apja nyomdokait követve a Képző- és Iparművészeti Főiskolán litográfusságot, majd a Budapesti Szabadiskolán festészetet tanult. Később tökéletesítette tanulmányait a Bécsi Grafikai Intézetben, majd a Helsinki Athenaeum grafikai osztályán. 1936-ban, egy barátja közvetítése révén kapott felkérésnek eleget téve, elkészítette a Helsinkiben lévő Hungária étterem falainak dekorációját a magyar paraszti életből vett motívumok felhasználásával. A következő évben elfogadta egy Vaasaban található nagy textilipari cég ajánlatát és mint reklám menedzser dolgozott. Jelenleg is Vaasaban lakik. Első önálló kiállítása 1943-ban volt Helsinkiben, de az igazi nagy áttörést az 1953-as művészeti kiállítás jelentette számára. Munkásságának jellege azzal a kortárs finn művészcsoporttal mutatott rokonságot, melyet „Novemberiek”-nek neveztek. 1966-ban a Magyar Nemzeti Galériában állított ki. Készített nyolc dokumentumfilmet, melyeket bemutatót a finn televízió. Filmjeinek témája elsősorban a finn vidéki élet és népművészet. Akvarellfestészeti magánkurzusokat vezetett. 1979-ben a Művészetek Professzora címmel tüntette ki a finn állam.

¹⁸ KODOLÁNYI, *i. m.*, 100.

szetesen ellenem fordult, s mindent elkövetett, hogy soha többé ne tegyem a lábamat Finnországba. Ezt többször tudtomra is adta. Hogy célját elérje, felhasználta ellenem baráti beszélgetéseink során tett állítólagos kijelentéseimet. Elhíresztelte, hogy 'bolsevik kém' vagyok. (...) Meghurcoltak keresztül-kasul egész Suomíban.”¹⁹

A diplomata nevét abban a botrányt kavaráó cikkében sem közölte, mely a Pesti Napló 1936. október 24-i számában jelent meg. A diplomata Nemeskéri Kiss Sándor m. kir. követ volt, akit ötven éves korában, 1934-ben neveztek ki a helsinki magyar nagykövetség élére. Azt megelőzően volt gazdasági szaktudósító, követségi tanácsos, császári és királyi kamarás, és vezette a szófiai magyar követséget is. A diplomatának különösen ezeket a mondatait kifogásolták: „A svédek nélkül a finn ma olyan jelentéktelen finn-ugor törzs lenne egy orosz bolsevista birodalom kereteiben, akár a vogul vagy osztják.” „Ne feledjük: a svédeknek itt történelmi jogaik vannak. Amit itt ma látunk: kikötővárosokat, hajózást, ipart, magasabb kultúrát, állami intézményeket, mind a svédek csinálták. Hát persze, hogy felháborodnak akkor, ha például a svéd pénzen alapított egyetemről kijelentik, hogy az finn egyetem! (...) Hiszen legnagyobb íróik Franzéntól kezdve Kiviig, Larin-Kyöstiig mind svédek. Legfeljebb később finn nevet vettek fel. Hiszen a múlt század nagy finn reformerei még svéd nyelven írták műveiket! És még legnagyobb zeneszerzőjük: Sibelius is svéd...”²⁰ A riport inkriminált részét Kodolányi már az első, 1937-es kötetbeli közlés alkalmával elhagyta,²¹ és ez a rész a későbbi kiadásokban sem szerepel. A diplomatát azonban nem váltotta le a kormány. A cikk finn körökben kifejtett hatásáról, a minisztériumnak az ügyben tanúsított magatartásáról, Kodolányi finnországi megítélésének visszaszólásáról és Mikola szerepéről Weöres Gyula később, egy 1937. március 2-i levelében számolt be barátjának, a jogtudós Csekey Istvánnak: „Követünk Általad is ismert svédbarát magatartása miatt finn körökben nagy az elégedetlenség, különösen amióta Kodolányi P. Naplóbeli leleplezését az ősszel a finn sajtó is napokon át szellőztette. Az pedig, hogy a követ visszahívása helyett prestige-kérdést csináltak magyar részről az ügyből, nem tudom, használt-e a magyar–finn kapcsolatok ügyének? Legutóbb az ismét ittjárt Kodolányit emiatt minden bizonyíték hiányában kommunistának híresztelték (főleg Miklós J. festő- és pletykaművész) és igyekeztek lehetetlenné tenni itteni irodalmi működését. Midőn ez ellen az eljárás ellen tiltakoztam, nekem estek és szavaim értelmét – 'a követet ne úgy védjék, hogy egy másik magyar embert rágal-maznak' – kiforgatva, a követség úgy tünteti fel, mintha én a magyar állammal szembe-helyezkedtem volna, ami soha eszem ágában sem volt. Követünk személyét különben is nagyra becsülöm és fentebbiekben is csupán a finnek álláspontját fejtettem ki. Ennyivel tartozom a finneknek is. Ezt részletesen megírtam a kultuszminisztériumba is. Remélhe-tőleg a helyzet hamarosan tisztázódik, és zavartalanul folyhat tovább a magyar–finn kulturális együttműködés minden személyi és politikai érdekeken felülálló szép munkája

¹⁹ *Uo.*, 101–102.

²⁰ KODOLÁNYI János, *A svéd kérdés. A csend országa: Suomi*, Pesti Napló, 1936. október 24., 10.

²¹ Lásd KODOLÁNYI János, *Suomi, a csend országa: Útirajz*, Bp., Cserépfalvi, 1937, 90–94.

mindkét testvérnép javára. Különösen irodalmi téren van kilátás éppen Kodolányi fellépése révén – hacsak végleg el nem keseredik – élénkebb kapcsolatokra.”²²

Weöres Gyula fennmaradt tudósítása egyszerre árnyalja és igazolja a Kodolányi által elmondottakat. A nagykövet – bár betegsége miatt 1937 legelején már Magyarországon tartózkodott – formálisan tisztségében maradt. A kormány nem leváltotta – mint ahogyan erre esetleg Kodolányi szavaiból következtethetünk –, hanem egyébként három évre szóló mandátumát nem hosszabbította meg, és ez összhangban volt Nemeskéri Kiss Sándor szándékával is.²³ Kodolányi cikkében nem utasította élesen vissza Kiss Sándor nézeteit, hanem inkább saját tapasztalatait állította azokkal szembe, de ez kevés volt az elfogult közvéleménynek, és ez váltotta ki a riport Kodolányi számára igen kedvezőtlen visszhangját. A finn irodalmi közeletben Kodolányi helyzetét az is rontotta, hogy akaratán kívül megsértette a nagy tekintélyű Larin-Kyöstit, amikor egy interjúban jó szándékúan bohémnak nevezte őt, nem tudván, hogy ennek a kifejezésnek inkább pejoratív jelentése van Finnországban. Az emlékezésből kiderül, hogy Mikola mindezeket kihasználta Kodolányi ellen. Mikola Kodolányival szembeni befolyásának kérdése voltaképpen kihatott Kodolányi és Järventaust kapcsolataira is. Järventaust kínos helyzetbe került, mivel a Finn–Magyar Társaságnak – melynek titkári tisztségét Mikola Nándor töltötte be – elnöke volt, és kényszerűen ugyan, de együtt kellett működnie a festővel, hiába fűzte baráti viszony Kodolányihoz.

3. Kodolányi több alkalommal is elmondta: diákkorától kezdve szeretett volna már Finnországba utazni. E vágyát csak azután tudta megvalósítani, hogy a Magyarország című, délutáni napilap alkalmazásába került, s rendszeres jövedelme lett. Első, 1936-os útját még négy követte. Az utolsóra 1938 őszén került sor. A Järventaust-emlékezésből is kiderül, hogy első látogatása alkalmával igyekezett minél többet és minél alaposabban megismerni az országból. Fiának, Dr. Kodolányi Jánosnak emlékezete szerint már elindulásakor az volt a szándéka, hogy tapasztalatairól útirajzokban számol be.²⁴ Nem sokkal hazatérése után elkezdte közölni az utazásáról feljegyzett beszámolóit a Pesti Naplóban, a Bajcsy-Zsilinszky által szerkesztett hetilapban, a Szabadságban, Az Estben, valamint az Est-lapok karácsonyi albumában. *Suomi a csend országa* címmel ezekből az úti jegyzetből állított össze kötetet, mely a Cserépfalvi kiadónál 1937-ben jelent meg. Ahogyan ifjabb Kodolányi János is hangsúlyozta apjának finn kapcsolatairól szólva: „Finnország megismerése és megismertetése 1936-ban még úttörő vállalkozásnak számított.”²⁵ Kodolányi finn tárgyú munkái közül a legnagyobb sikert ezeknek az 1936-ban írott úti jegyzeteknek az önállóan kétszer kiadott gyűjteménye aratta.²⁶ Fogadtatását, jelentőségét

²² MTA Könyvtára, Kézirattár, Ms 4711/538.

²³ Lásd Nemeskéri Kiss Sándor Csekey Istvánhoz írott levelét. MTAK Kézirattár, Ms 4710/133.

²⁴ Ifj. KODOLÁNYI János, *Kodolányi János és Finnország*, Árgus, 2001/2, 60.

²⁵ Uo.

²⁶ Míg egyéb 1945 előtt keletkezett finn tárgyú írásai 1945 után nem jelentek meg, addig a *Suomi a csend országa* majd teljes terjedelmében megjelent emlékezéseit tartalmazó kötetében: KODOLÁNYI János, *A csend országában* = K. J., *Visszapillantó tükrök*, Bp., Magvető, 1968, 253–326.

az író egy közeli ismerőse, a finn–magyar evangélikus egyházi kapcsolatokért élénk közéleti és irodalmi tevékenységet kifejtő Koren Emil így ítélte meg: „Útirajza több kiadást ért meg, egymástól különböző változatokban is. A két világháború közötti szakasz egyik legelterjedtebb könyve volt ebben a témakörben, s leginkább hangadó. Adott bizonyos romantikus színt a szemléletnek, erősen idealizált, de ugyanakkor egyensúlyban is tartott, témaválasztásaival, reális szemléletével.”²⁷

1936 szeptemberében, már nem sokkal hazatérése után úgy érezte, jó volna visszautazni. A Järventaus-émlékezésben így szólt erről: „Mindenki, aki valaha Finnországból hazaérkezett, érezte ezt a fájdalmas, szinte elviselhetetlen nyüzottságot. Az égő torokszorító vágyat, hogy bárcsak ottmaradt volna. Mindenkit, aki Finnországból jött, arculvert Középeurópa.”²⁸ Kodolányi ugyanis hazautazásának körülményeiről, benyomásairól, „honvágýáról” beszámolt Järventausnak. Émlékezésében közölte a finn író válaszeveleit. Järventaus episztolái mintegy kijelölték az emlékezés irányát. A levelekben elmondottak teremtették meg a különféle események, emberek megidézésének lehetőségét Kodolányi számára.

Nem csak ebben az emlékezésben írt hosszabban Järventausról, személyével találkozunk a *Suomi a csend országa*, illetve a *Suomi titka* lapjain is. Az utóbbit az órá emlékezés fejezete zárja, mely az *Arvi Järventaus és egyéb emlékek* előképének is tekinthető. Järventaus Kodolányinak ebben az utolsó hosszabb, finn tárgyú írásában, mondhatni, a túlvilági vezető szerepét tölti be, aki inkább már a személyes múltban, és nem annyira a lehetséges jövőben létező helyek között vezeti az író emlékezésének útján. Järventaust a közösen átélt események felidézésével, levelekkel, a hozzájuk fűzött reflexiókkal jellemzi elsősorban. A kibontakozó kép mély rokonszenvről tanúskodik. Szeretetteljes gyengédséggel ugyan, de Kodolányi szólt barátja esendőségeiről is, annak tudatában, hogy mindazok a tulajdonságok, amelyeket rossz érzéssel vett észre a másokban, ugyanannak a világszemléletnek, lelki alkatnak csak egyik oldalát illetik, s amit szeret vagy becsül barátjában, nem létezhetne ezek nélkül a hiányosságok nélkül. Mint egy elbeszélésben, úgy elevenedik meg a kissé alacsony, zömök, nehéz mozgású, ugyanakkor gyermekien nyílt és kíváncsi, egyszer könnyen, a rajongásig lelkesedő, máskor meg a kedvetlenségbe zuhanó ember. Kodolányi Järventaus egyéniségében a „primitívebb ember”²⁹ lelki tulajdonságait rajzolta meg. E meghatározás Kodolányinál mentes minden pejoratív jelentéstől, barátja vallásosságát, természetközeli szemléletét illeti. Megmutatta Järventaus titkolt, de olykor megmosolyogtatón tetten érhető hiúságát, a cím, a kitüntetés kedvelését, örömteli hódolását a mindennapi élvezeteknek, a társaságnak, és azt a zavart tehetetlenséget, melyet a hatalommal, az erőszakkal szemben érzett. Ugyanakkor szólt annak a szellemi embernek a képzeletéről, írói feladatvállalásáról, áldozatkészségéről, akinek Magyarország iránti romantikus vonzalma, finn–magyar rokonságot illető sejtései egy életre szóló párbeszédnek és baráti köteléknek szolgáltak alapul. Különösen érdekes

²⁷ KOREN Emil, *Testvéreink északon: A finn–magyar egyházi kapcsolatok története*, Bp., Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, 1986, 12.

²⁸ KODOLÁNYI, *Arvi Järventaus...*, i. m., 104.

²⁹ KODOLÁNYI János, *Suomi*, Bp., Magyar Élet, 1944, 192.

Kodolányitól az a jellemzés, amely Järventaust vallásosságát, személyiségének „sámáni” mivoltát illeti. „Két lélek, két világ élt Arviban. Az ősi szimbólumok, mítoszok lapp lelke, lapp világa és a modern keresztény finn. E két princípium találkozásából olyan művek születtek, amelyeknek a magyar lélek számára is vannak mondanivalói.”³⁰ Korábbi írásában, a *Suomi titkában* pedig Järventaust finn pogánysággal erősen kevert északi kereszténységről szolt.³¹ Kodolányi a szellemi rokonságot elsősorban Järventaust írói világának ebben a kissé romantikus, mítoszszerű aspektusában vélte felfedezni.

4. Järventaust leveleiben a Kodolányi és Mikola Nándor közötti konfliktusról, illetve a Kiss Sándor nagykövettel kapcsolatos eseményekről, szöbeszédéről szolt. Kodolányi majd egy hónapja tartózkodott Finnországban, Padasjokiban, mikor 1937. február 10-én kézhez vette Järventausnak azt a levelét, amelyben értesíti a Finn–Magyar Társaság soros ülésén történekről. Ettől a rendezvénytől mindketten azt várták, hogy tisztázódnak a félreértések, és vége lesz Kodolányi méltánytalan megítélésének. A dolgok azonban másképpen alakultak. „Lemondtam a Finn–Magyar Társaság elnöki tisztségéről. A levegő irányodban azokban a körökben is teljesen meg van mérgezve, amelyekhez legutóbb tartoztam. Kommunista vagy, – nem használ semmi beszéd. Néhány kijelentésed a spanyol polgárháborúról (így mondják), meggyújtotta lábad alatt a talajt. És ezek a körök nálunk valódi kuructársaságok. Az én hangomat elnémítják. Nem akarnak meghallgatni. Az *Ajan Suunta*, amely intervjúval bízott meg, egyetlen szót sem hajlandó szólni Rólad. Azokat a sorokat, amelyeket Rólad írtam, a szerkesztőség kihúzta. Egyébként az egészet beledobhatták volna a papírkosárba. Más lapokat nem használok a Te ügyedben, mert sajnos a *Suomen Sosiaaldemokraattiba* nem akarok írni. Ez kommunista újság. Mondják K[iiss Sándor]. visszajön. Örökös zűrzavar lesz ebből. És ezt M. J. a maga energiájával teremtette. Éljen a magyar energia! – Most a jelenlegi helyzetet a következő megvilágításban látom: K. úr ostobának mutatkozott. Kodolányi író ezt nyilvánosságra hozta. Azonban olyan pártatlan formában, hogy a mi közönségünk már elejétől fogva így gondolkodott: ez az úr ugyanazon a véleményen van, azonban K. háta mögé bújt. (Ez nálunk, finneknél, velünk született gyanú, tévedés.) Riportjaid túlzott hangja is aggodalmat keltett. (A pozitív és a negatív sarkok találkoznak és – villámlik, mennydörög!) Labancaink megdühödtek. Ők természetesen el akarták üldözni K. urat. Hogyan lehetne áttörni ezt a frontot? Jó! Kodolányi úr kommunista! Az *Ajan Suunta*, amely elsőnek írt a K.-ügyről s egy kissé téged is megcáfolt, az ügyet tehát egy kommunista ügyének fogta fel. S ez az újság a kommunizmus ellen harcol. Ó micsoda ünneplés a labancok táborában! De hát a bizonyítékok? Igen, Kodolányi úr a spanyol vörösöket védelmezte. Kodolányi úr az *Ajan Suunta* tudósítójának azt mondta, hogy ő – ami politikai álláspontját illeti – *bohém*. Tehát kultúrliberális... (...) És most visszajön K. úr! A fiatal egyetemi hallgatók megígérték, hogy kifütyülik, ha visszajön. Azonban – egy diplomatát mégsem lehet kifütyülni.

³⁰ KODOLÁNYI, *Arvi Järventaust...*, i. m., 169.

³¹ KODOLÁNYI, *Suomi*, i. m., 192.

Tüntetésnek tekintenek az ellen az ország ellen, amit az a diplomata képvisel. És én vagyok az első, aki egy ilyen tüntetést meg kívánok akadályozni.”³²

Kodolányit megrázta az a mód, ahogyan Järventaust szolidaritást vállalt vele. Tudta, hogy barátjának mi mindent jelent a Suomalais–Unkarilainen Seura elnöki tiszte. E tiszteletbeli pozíciót Järventaust szerette és büszkén viselte, de passzív egyénisége okán riadtan meghátrált minden harc elől, és nem talált más módot a barátjával való szolidaritásra. Järventaust azonban tehetetlenségét – leveleinek tanúsága szerint – több alkalommal is azzal mentette, hogy lám, barátja is rákényszerül az elveit tagadó együttműködésre, hisz maga az újságírói lét kényszeríti erre. Ugyanakkor hálával mondott köszönetet minden figyelmességért, mely Kodolányitól és Magyarországról érkezett. Kodolányi válaszul bőségesen kifejtette Järventausnak, milyen a helyzet a magyarországi sajtóban, s így ebben az emlékezésben is szólt a harmincas évek vége hazai lapkiadásának világáról, és arról, hogy ő miként létezett akkor mint újságíró. Főképpen azt az időt elevenítette fel, amikor az Est-lapoknál dolgozott, azaz a Magyarország szerkesztőségében eltöltött időszakot, melyről később is szólt a főszerkesztő Zilahy Lajoshoz fűződő kapcsolatára visszatekintve.³³ Nagyon bántotta, hogy Magyarországon és Finnországban mennyire egymásnak ellentmondóan ítélték meg újságírói működését: „Itthon, az országban, csöstül hullottak fejemre a támadások, mert Zilahy ’új szellemi frontjához’ és az ’elparlagiasított’ Magyarországhoz tartoztam, kint Finnországban pedig viselnem kellett annak ódiáját, hogy az Est-lapokba írok, tehát eo ipso zsidóbarát, liberális, sőt ’bolsevik’ kém vagyok. Kínos helyzet volt, mondhatom, szenvedtem is miatta eleget. Annyit ’nyeltem’, hogy hamarosan gyomorbajt kaptam, négyszer ért szerkesztőségi munka közben gyomorvérzés, – kimentem, elszenvedtem, azután visszaültem az asztalhoz és dolgoztam tovább. Nem egyszer meg kellett tagadnom olyan munka elvégzését, ami meggyőződéssel ellenkezett, fogtam a kalapomat, botomat s kijelentettem, hogy azonnal távozem. Amikor pedig Zilahy egy szép napon bevágta maga mögött az ajtót, láttam, hogy napjaim meg vannak számlálva ezen a helyen. Utóda [Mihályfi Ernő 1936 áprilisától töltötte be a főszerkesztői tiszte – H. K.] alatt pokollá vált számomra a szerkesztőség...”³⁴ És a kínzó ellentmondás meg-megnyilatkozott Järventausszal való barátságában is. Kodolányi mint ha újból átélte volna a vitákat, a meggyőzés kimondatlan kudarcát. Az események azonban lassan túlhaladtak ezen a helyzeten. Hónapok alatt a Kodolányiról kialakított kép is megváltozott Finnországban. Az 1937-es esztendő summáját derűvel vonhatta meg: „Boldogan úsztam a szabadság édes napsütésében, teli voltam munkakedvvel, harci elszántsággal. És akár ösztöndíj nélkül, akár ösztöndíjjal, ismét ki akartam utazni Finnországba.”³⁵

A Järventausszal közösen átélt eseményekre visszaemlékezve Kodolányi felidézte együttléteiket Erdélyi Józseffel és Terescsényi Györggyel. Megemlékezett a finn író és

³² KODOLÁNYI, *Arvi Järventaust...*, i. m., 121–122.

³³ KODOLÁNYI János, „Gömbös legkitartóbb híve”; K. J., *Elvetélt reformer* = K. J., *Visszapillantó tükör*, Bp., Magvető, 1968, 348–395.

³⁴ KODOLÁNYI, *Arvi Järventaust...*, i. m., 132–133.

³⁵ *Uo.*, 159–160.

Gulyás Pál baráti és szellemi kapcsolatáról. Hosszasan ismertette Järventaushoz Finnország, Magyarország és Törökország eljövendő történelmi szerepét illető elképzeléseit, melyek várhatóan egy új Európai rendszerben realizálódnak. Kodolányi szerint barátja világosan látta a finnséget és a magyarságot fenyegető erőket, azt, hogy mi készül Európában, milyen katasztrófa fenyegeti mindkét népet, s hogy ki melyik oldalon fog állni. Järventaus politikai helyzetértékelésének pozitívumai – Kodolányi szerint – nem annyira felkészültségből, jól tájékozottságból fakadtak, hanem inkább egészséges ösztönéből. „Gyűlölete mint finn és mint keresztény határtalan volt az új világháború megszervezői és kezdeményezői ellen – mondta róla 1943-ban –, s ha ma látom, hogy sorra látogatnak hozzánk a finn politikai és közéleti tekintélyek, ha látom a mi egyre erősödő kapcsolódásunkat is Finnországhoz, az ő testvérösztönének okosságát, tisztaságát, biztonságát kell csodálnom.” Kodolányinak nem sokkal később meg kellett tapasztalnia, hogy ez a számára ígéretesnek látszó folyamat véget ér.

A személyes emlékek felidézése mellett beszélt a finn–magyar kulturális kapcsolatokról, a finn nevelési rendszerről, a finn és a magyar szocialista mozgalom összevetéséből kínálkozó tanulságokról, a finn munkásság helyzetéről, a finn szokásokról. De ez a számvetés kiterjedt a magyar állapotokra is. Sok olyasmiről is szólt ez alkalommal, melyről később már nem. Érdekes visszaemlékezése Pethő Sándorra, Imrédy Béla Pesti Naplóval kapcsolatos terveire, és sokat sejtetőek a magyarországi titkos társaságokkal, köztük a szabadkőművességgel kapcsolatos megjegyzései is. Megemlítette, hogy egy ilyen titkos társaság állt a *Földindulás* színrevitele után ellene folytatott plágiumper, illetve az ezt követő sajtókampány mögött.

Ebben az írásában idézte fel Juha Artturi Kannistohoz, a finnugor nyelvtudomány művelőjéhez fűződő emlékeit is, aki éppen e feljegyzéseinek írása idején halt meg, szinte egy időben a másik finnugor nyelvész, Szinnyi Józseffel. „Csikesz Sándor után ő volt a második olyan barátom, aki döntő fordulatot adott életemnek, gondolkodásomnak, érzésvilágomnak.”³⁶ Kannisto sokat foglalkozott a Budenz József által megkezdett finn–magyar szótári munkálatok helyzetével. A finn–magyar szótárkezdeményekről írt cikkét ezzel fejezte be: „A két testvérnép kapcsolatainak élénkülésével egyre érezhetővé válik, hogy nagy szükség lenne egy új finn–magyar szótárra. Meg kellene csinálni finn–magyar együttműködéssel.”³⁷

Utolsó finnországi tartózkodásáról Kodolányi keveset írt, azonban ez alkalommal említést tett közreműködéséről *Az ember tragédiája* finnre fordításának munkájában. A költői átültetést Toivo Lyy végezte, és mivel magyarul nem tudott, egy – Kodolányival közös – ismerőst, az akkor még fiatal pályakezdő Paavo Sirót bízta meg a nyers szöveg elkészítésével. Ebben segített Kodolányi az utolsó Finnországban töltött napjaiban.

Kodolányi az *Arvi Järventaus és egyéb emlékekkel* sem tette teljessé finn élményeinek számvetését. Például érintőlegesen szólt csak történelmi regénytrilógiájának itteni munkájáról, melyre Koren Emil Kodolányival való megismerkedésére emlékezve tért ki:

³⁶ *Uo.*, 129.

³⁷ Artturi KANNISTO, *Suomalais-unkarilaisen sanakirjan hankkeita 1860-luvulla*, Virittäjä, 1939, 188–201.

„Finnországban tanúja lehettem annak, milyen szoros kapcsolat, megtermékenyítő kölcsönhatás alakult ki közöttük, s az akkor előtérben álló finn írók között. Talvio mellett ő maga Järventaust, Kannistot, Mikkolát jelölte meg. Egy-egy társasági este Meilahtiban, Maila Talvio író nő házában hosszantartó élményem marad. Arra az egyetemi korporációban tartott előadásra is jól emlékszem, amiben – a hitlerizmus kibontakozó éveiben, 1938-ban, a magyar közmondásról szólt: »a barátaimtól ments meg Uram engem, az ellenségeimmel elbánok magam is«. Kodolányi 1936–38 között többször járt Finnországban. Ebben az időszakban írta *A vas fiait*, de Budapesten, a finnországi Padasjokiban dolgozott a *Boldog Margiton*, 1938-ban Helsinkiben fejezte be a *Julianus barátot*. Ebben az időben voltam vele többször együtt Helsinkiben. Beszélgetéseink a vallásról, hitről – saját közlése szerint – beleszövédket a regénybe. Különösen is Julianus barátnak a székesfehérvári tanítóbaráttal folytatott beszélgetésének leírásába. Indulatos beszélgető volt. Egyszer előkapta Bibliáját az éjjeliszekrény fiókjából, s oly indulatosan tette az asztalra, hogy szétnyíltak a lapjai. Kevés olyan olvasott Bibliát láttam, mint az övé. »Mit gondolsz, miért lettem én katolikusból reformátussá« – mondta indoklásul. Máskor azt kérte számon, hogy »hol vannak a reformáció korának vándor prédikátorai, akik iszákjukban a Bibliával nemzetet mentettek!«³⁸

5. A finnországi politikai életéről, a demokratikus hagyományokról, a szövetkezeti mozgalomról és az oktatásról szóló jellemzését a következőképpen zárta Kodolányi János: „A finn nevelés – ideszámítva az iskolákat csakúgy, mint az egyházat, az irodalmat, a zenét, a képzőművészetet, a közigazgatást, a sajtót s minden olyan intézményt vagy szervezetet, amely akár közvetlenül, akár közvetve neveli a tömegeket – szigorúan alkalmazkodik a finn lélek alkatához, s ha a nagy kikötővárosokban tapasztalható is a romlás, a *finn lélek szimbólumteremtő képessége* még nem pusztult ki.”³⁹ A finn lélek szimbólumteremtő képességéről mondtak is jeleznek valamit az író Finnországhoz fűződő szellemi kapcsolatának mibenlétéről. A *Zárt tárgyalás* című kötet – melyben az *Arvi Järventaust és egyéb emlékek* is megjelent – két másik írásának fényében jobban érthető ez az általa hangsúlyossá tett kifejezés. Ezekben az írásaiban kísérelte meg először kifejezni azt a kultúra-felfogást, amely későbbi pályaképét alapvetően meghatározta.

A kötet címadó művében, a *Zárt tárgyalás*ban röviden így definiálta a kultúra fogalmát: „A kultúra a lélek szimbólumteremtő működése.”⁴⁰ A negyvenes évek első felében részben Vatai László filozófus hatására formálódó nézete szerint, az emberi lélek a szellemtelen létezés és a transzcendens létezés között létrejövő feszültséget a transzcendens világ jelképrendszerében oldja fel. Az ember azáltal vált emberré, hogy ilyen szimbólumrendszert teremtett, tehát, hogy tudatos létező. A kultúra fogalmát az embernek és a társadalomnak a transzcendenciához fűződő viszonyából eredeztette, s ebből következően

³⁸ KOREN, *Testvéreink...*, i. m., 12–13. A Bibliával kapcsolatos jelenetet felidézte egy emlékezésében is: KOREN Emil, *Kodolányi gnoszticizmusa*, Délsziget, 1994, 29. sz., 23. Lásd még KODOLÁNYI János 1951. október 7-i levelét Koren Emilhez (KABDEBŐ Lóránt, *Levelek egy pap íróhoz*, Délsziget, 1988, 12. sz., 10–12).

³⁹ KODOLÁNYI, *Arvi Järventaust...*, i. m., 126; kiemelés a szerzőtől.

⁴⁰ KODOLÁNYI János, *Zárt tárgyalás* = K. J., *Zárt tárgyalás*, Bp., Turul, 1943, 27.

élesen elválasztotta egymástól a kultúra és a civilizáció jelentését, sőt ellentétes voltukat feltételezte. Jelenkorának civilizációjában a kultúrának, a transzcendenciához kötődő szimbólumrendszernek a bomlását látta, azt tartotta, hogy a jelképek valóságának az érzése egyre inkább elenyészik. A kultúra és a civilizáció közötti különbségtevésből következett számára az „urbánusság” és a „népiség” lényegének felfogása. Az „urbánus” létben megszűnik a transzcendenciával kialakítandó viszony lehetősége, míg a „népi” lét megőrzött valamit a jelképek kollektív valóságából. A „népi gondolat” Kodolányi számára a szimbólumrendszer s ezáltal egy nép, egy közösség újjáteremtésének eszméjét jelentette, az egyén, a társadalom, a természet harmonikus életének feltételét. „Kultúra nélkül nincs elviselhető élet” – mondta e könyvének egy helyén.⁴¹

A közösség fogalmát Kodolányi a következőképpen határozta meg: „Önként egybeálló és egybeálló, önmagát nem külső erőszakkal, hanem belső alkalmazkodással, a jelképrendszerhez való spontán igazodással szabályozó, kollektív, harmonikus életforma.”⁴² Ez volt demokrácia-felfogásának alapja. Valami hasonlót fogalmazott meg még korábban a *Suomi titka* egyik jegyzetében, amikor a szövetkezeti mozgalom kapcsán a finn földön tapasztalt demokráciáról írt: „Csodálatos valami ez, nem intézmény, nem politikai pártok hitvallása, nem cél, nem elv, nem program. *Maga a levegő*. Illata, élete van, átjárja a földet és embert, beleszívódott a lélek tudattalan rétegeibe, az őszinte krisztusi kereszténységgel, mely tulajdonképpeni alapja.”⁴³ Idézett művének egy másik fejezetében pedig arról érkezett, hogy a finnországi ipar és kereskedelem hogyan vált integráns részévé az ősi, kollektív formák modern változatának, a szövetkezeteknek. Amikor a finn nép még élő szimbólumteremtő képességét említette, akkor ezeknek a kollektív ősi formáknak a továbbéléséről is szólt. Kodolányi Finnországot a „népi gondolat” megtestesülésének tartotta. Szerinte a finn társadalom paraszti gyökere a nemzeti identitás érzésének a biztosítója. Ez mutatkozik meg abban a kulturális egységben, mely érzékelhető a különböző társadalmi rétegek egymáshoz való viszonyában. A Kodolányi vallotta elvek fényében: a transzcendenciáról való leválás révén autonómmá lett ember nem csak a saját sorsát akarja birtokolni, hanem az őt körbevevő anyagi világot is. A szimbólumrendszer valóságát felejtő egyén civilizációs igényei a természet ellen hatnak. Mint a finn nép szimbólumteremtő képességének a megnyilvánulására, úgy emlékezhetett Kyösti Kalliot köztársasági elnök 1935-ben Sortavalában, egy Kalevala-ünnepen mondott beszédére, melyből a *Suomi titka* egyik fejezetének lezárásaként hosszabban idézett: „A mi mai nemzedékünk számára a természet néma, jóllehet éppen a mi időnk harcol tudományával és ismereteivel azért, hogy úrrá legyen a természet fölött és titkaiba behatoljon. Ez azonban nem csökkenti a Kalevala szellemét és jelentőségét, hanem ellenkezőleg, megadja kimagasló értékét.”⁴⁴

Kodolányi János mindig úgy tekintett Finnországra, mint a nemzeti értékek tiszteletének hazájára, a tradíciók és a nemzeti múlt megbecsülésének földjére, ahol természetesen

⁴¹ Uo., 62.

⁴² Uo., 61.

⁴³ KODOLÁNYI János, *Suomi titka* = K. J., *Suomi*, Bp., Magyar Élet, 1944, 146.

⁴⁴ Uo., 97.

s józanul gyakorolják a demokráciát. Finnország társadalma néha szigorúnak, szűk körűnek látszó, mégis szilárd értékrend szerint él, ahol a szabadság fogalma valami jótékony nehézkedési erővel telítődik, ahol erősebben létezik az elviselhető élet feltétele, a kultúra. Finnországot nemcsak ismerte, hanem úgy is képzelte el, mint egy, a kétségektől, a hazugságtól, a felejtéstől, a széthullástól féltett magyarság számára létező példát.

6. Järventaus hatszor járt Magyarországon. Utolsó előtti itt-tartózkodása megbetegedése miatt majd egy évig elhúzódott. Ebben az időszakban született meg magyarországi útirajza, az *Itkevien pajujen maa* (magyarul: *Szomorúfüzek országa*), mely egyben az utolsó, még életében megjelent munkája is volt. Ebben így írt Magyarország iránti vonzódásáról: „Nekünk, északi embereknek bizonyos mértékig egzotikus ország, amelyben a lelkünket olyasmi érinti meg, amit sosem találunk meg Északon: a közvetlen életöröm és a pillanat büntelen lelkesedése, amely olyan természetességgel, harmonikusan keveredik a hétköznapiak zsiromlásába, mint ahogyan az élénk, ragyogó színű minták a magyar népviselet színeibe.”⁴⁵ Hasonló indokot érzékelt Kodolányi Järventausnak Magyarország iránti vonzalmában; a *Suomi titka* című útirajzában így írt erről: „Hogy olyan gyakran s annyi sóvárgással szinte menekült Magyarországra, annak nemcsak az volt az oka, hogy szeretett bennünket, hanem még inkább az, hogy cseppet sem nyárspolgári természete szűknek érezte Finnország nagy fegyelmét, sok tekintetben fantáziátlan társadalmát, gyakran képmutató erkölceit, szigorú kicsinyességét s nem utolsósorban az egyházi élet kötelességeit.”⁴⁶

Kodolányi baljós jelentőséget tulajdonított Järventaus egy megjegyzésének, miszerint félbehagyja regényét, és egy Magyarországról szóló útirajz megírásába fog, a *Suomi titka* mintájára. „Arvi irodalmi pályáját lapp tárgyú regényeivel kezdte. Első könyve a *Kereszt és varázsdob* volt. Mint mondtam már, fiatal lelkész korában a Lappföldön élt első feleségével mint a lappok szuperintendense. (Ezért a miskolci kórházban az ápolónők püspök úrnak és méltóságosnak szólították. Arvi nevetett rajtuk, mert hiszen ő csak egyszerű káplán, de azért jólesett neki.) Most, élete végén, visszahajlott ifjúkorához, s megint a lappokról kívánt írni. A figyelmes lélekismerő ebből megérthette, hogy Arvi élete már nem lesz hosszú. Beszélgetés közben is egyre emlegette a lappokat, s azokat az éveket, amelyeket közöttük töltött. Saivo népe, a lapp ősök – jabmekek – társasága, már üzent neki. S ő egyre nagyobb örömmel figyelte halk üzeneteiket. Paulus-Jouni, a *Kereszt és varázsdob* hőse, az utolsó lapp táltos dobját verve Arvi fülébe súgta halálos varázsénekét: »Engem már a holtak hívnak Saivonak mély honába...« Talán érezte, hogy már csak egy művet lehet megírnia: emlékeit az ő szeretett Magyarországról. Erre tartogatta hanyatló erőit.”⁴⁷

A *Kereszt és varázsdob* főhősének szavai a regény fordítása közben különös értelmet nyertek Kodolányi számára, felidézve Järventaus utolsó magyarországi napjait, s azokon keresztül egész emberi és írói sorsát. Az akkori szorongó érzést, mely előre jelezte ba-

⁴⁵ Idézi TERVONEN, *i. m.*, 41.

⁴⁶ KODOLÁNYI, *Suomi titka*, *i. m.*, 195.

⁴⁷ KODOLÁNYI, *Arvi Järventaus...*, *i. m.*, 160–161.

rátja halálát, az „állati közösség” fogalmával magyarázta. Ez a kifejezés későbbi írásai-
ban is jó néhányszor felbukkan. A másiktól való végleges búcsúzás pillanatai nem min-
dig a tényleges utolsó találkozás alkalmához köthetőek. Järventaus utolsó magyarországi
tartózkodásának végén feleségével együtt meglátogatta Kodolányit családi körében,
budai otthonában. Ez az együttlét magasztos derűje és meghittsége által vált az utolsó,
Järventaushoz kapcsolódó emlékké Kodolányi tudatában, annak ellenére, hogy ezt kö-
vetően ritkán ugyan, de még látták egymást.

Emlékezése lezárásaként Kodolányi Järventaus írói jelentőségéről szólt, baráti és író-
társi szubjektivitással. Hangsúlyozta Järventaus művei magyar nyelven való kiadásának
szükségességét. Sajnos az elmondottak hatása elveszett az idővel. Az emlékezés megírá-
sa után az *Északi csillagok* című finn antológiában közölték Järventaus egy versét,
Kodolányi fordításában kiadták két regényét, de azóta önálló kötete nem jelent meg Ma-
gyarországon. Kodolányi ebben az írásában is kárhoztatta a könyvkiadóknak a finn iro-
dalommal szembeni érdektelenségét, mely annak ellenére áll fenn, hogy a finn könyvek-
nek sikerük szokott lenni. „A lélekkel van itt baj, nem az üzlettel – zárta mondandóját
Kodolányi. – A lélekkel, amely borzongva fordul el mindentől, ami valóban magyar vagy
finn. A lélekkel, amely mohón szolgálja a civilizációt, de retteg a kultúrától.”⁴⁸ Majd
Kodolányi idézte Järventaus egy levelét: „*Oh, lieber Bruder! Die Zukunft ist finster.* –
Igaza volt.”⁴⁹

⁴⁸ Az utóbbi mondat a folyóiratbeli közlés alkalmával: „A lélekkel, amely mohón szolgálja a civilizációt,
de retteg a kultúrától, azaz mindentől, ami mítosz vagy szimbólum.” (Sorsunk, 1943, 6. sz., 462.)

⁴⁹ KODOLÁNYI, *Arvi Järventaus...*, i. m., 170.